

2014-2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programos 9 prioriteto „Visuomenės švietimas ir žmogiškųjų išteklių potencialo didinimas“ 09.4.2-ESFA-V-715 priemonės projekto „Bendrojo ugdymo mokytojų bendrųjų ir dalykinių kompetencijų tobulinimas“

REKOMENDACIJOS DĖL ATNAUJINTŲ BENDRŲJŲ PROGRAMŲ PRITAIKYMO MOKYMOSI SUNKUMŲ TURINTIEMS MOKINIAMS

Rekomendacijas rengė: Jūratė Savaikaitienė ir Edita Šukienė

SUNKUMŲ APIBŪDINIMAS: PAGRINDINIAI POŽYMAI IR JŲ RAIŠKA
<p>Mokinių, turinčių mokymosi sunkumų, grupei priskiriami mokiniai, besimokantys ne gimtąja kalba ar gyvenantys kitoje kultūrinėje / kalbinėje aplinkoje, turintys sulėtėjusią raidą, turintys sveikatos problemų, patiriantys nepalankių aplinkos veiksnių įtaką, patiriantys emocinę krizę, nerealizuojantys ypatingų gabumų. Specialiųjų ugdymosi poreikių dėl mokymosi sunkumų gali atsirasti bet kuriame mokymosi etape. Jie gali būti laikini, jei asmens specialieji ugdymosi poreikiai tenkinami, laiku suteikiant reikalingą psichologinę, socialinę pedagoginę, specialiąją pedagoginę ir / ar specialiąją pagalbą.</p>
Besimokantys ne gimtąja kalba arba gyvenantys kitoje kultūrinėje / kalbinėje aplinkoje
<p>Sunku mokytis pagal Bendrojo ugdymo programas, jei vaikas mokomas ne gimtąja kalba arba daugiau nei pusę metų mokėsi kitoje šalyje ne gimtąja kalba pagal kitą programą, arba kai girdintis vaikas auga kurčiųjų šeimoje ir tėvai (globėjai, rūpintojai) bendrauja gestų kalba.</p>
Sulėtėjusi raida
<p>Mokymosi sunkumai išryškėja iki 7–8 metų amžiaus ir pasireiškia raidos atsilikimu nuo bendraamžių bent vienoje iš sričių: pažintinės, motorikos, komunikacijos, savarankiškumo, socialinės ir emocinės raidos. Vaiko raida vienoje ar keliose srityse gali būti panaši į keleriais metais jaunesnio vaiko raidą. Bendrojo ugdymo mokykloje sunkumai gali būti konstatuojami pradinio ugdymo pirmojo koncentro mokiniams (1–2 klasės). Sulėtėjusios raidos priežastys gali būti vidinės (įgimti ar įgyti sutrikimai), išorinės (raidai nepalankūs aplinkos veiksniai) arba vidinės ir išorinės kartu. Mokinių gebėjimai ir patiriami mokymosi sunkumai gali būti labai individualūs ir skirtingi. Tai priklauso nuo to, kuriose ir keliose raidos srityse ir kaip stipriai raida yra sulėtėjusi.</p>
Sveikatos problemos

<p>Mokiniui, patiriančiam mokymosi sunkumų dėl sveikatos problemų, sunku neatsilikti nuo Bendrojo ugdymo programų, jei jis dėl ligos per mokslo metus yra praleidęs daugiau nei 1/3 pamokų ir neturi galimybių mokytis sirgdamas.</p>
<p>Nepalankūs aplinkos veiksniai</p>
<p>Mokiniui, patiriančiam mokymosi sunkumų dėl nepalankių aplinkos veiksnių, sunku mokytis pagal Bendrojo ugdymo programas, nes jis nuolat praleidžia pamokas ir / ar neatlieka namų darbų dėl skurdo šeimoje (tėvai, globėjai, rūpintojai bedarbiai ir / ar benamiai, per mažos gyvenamosios patalpos, nėra kur ruošti pamokų) ir / ar šeima priskirta rizikos grupei. Nepalankūs aplinkos veiksniai – aplinkos sąlygos arba aplinkybės, didinančios nepageidaujamas pasekmes tolygiai vaiko raidai. Jie turi didelę įtaką vaiko emocinei, socialinei, pažintinei raidai, kuriai sutrikus kyla mokymosi sunkumų. Mokykla ir mokytojai yra vaiko aplinkos dalis, kuri gali kompensuoti nepalankius aplinkos veiksnius. Jei mokykloje bus patenkinta bent dalis šeimoje nepatenkintų mokinio psichosocialinės ir pažintinės raidos poreikių, jo asmenybės raida gali būti sėkmingesnė. Normaliai vaiko raidai užtikrinti būtinas sąlygų ugdymui(si) sudarymas, suaugusiųjų rūpestis, parama ir pagalba.</p>
<p>Emocinės krizės</p>
<p>Mokinių, turinčių mokymosi sunkumų, grupei priskiriami ir mokiniai, patiriantys emocinę krizę. Šie sunkumai atsiranda vaikui netekus tėvų, dėl tėvų skyrybų, dėl artimo žmogaus netekties, dėl šeimos nario ligos (mirtinos, ilgalaikės), dėl patirtos traumos ir / ar prievartos, tapus traumuojančio įvykio liudytoju, neįveikus mokyklinės adaptacijos ar gyvenimo naujoje šeimoje problemų arba patyrus stichinę nelaimę. Susidariusios aplinkybės gali apriboti asmens galimybes realizuoti savo gebėjimus mokantis.</p> <p>Emocinės krizės laikotarpiu vaikai gali būti linkę neišsakyti savo patiriamų problemų ar tiesiog negebėti to padaryti, nes tokia patirtis jiems dažniausiai yra nauja ir jie dar nesupranta, kaip tvarkytis esamoje situacijoje, kaip padėti sau ar kur kreiptis pagalbos. Kad atpažintų tokius mokinių specialiuosius ugdymosi poreikius ir pagalbos reikmes, pedagogams svarbiausia yra pastebėti vaiko elgesio pokyčius:</p> <ul style="list-style-type: none"> • mąstymo pokyčius (negali sutelkti dėmesio, sutrikusi orientacija laike ir aplinkoje, sunkumai analizuojant ir suprantant informaciją, galvojant, prisimenant ir pan.), • emocinius pokyčius (atsiradusį nerimą, nuotaikos svyravimus, nevilties, bejėgiškumo jausmus, apatiją ir kt.),

<ul style="list-style-type: none"> · elgesio pokyčius (dienotvarkės, miego ir apetito sutrikimus, staigius neigiamų emocijų protrūkius, atsiradusį asocialų elgesį, priklausomybes, mokymosi sunkumus).
<p align="center">Nerealizuoti ypatingi gabumai</p>
<p>Nerealizuoti ypatingi gabumai konstatuojami, kai vaiko pasiekimai neatitinka jo intelektualinių gebėjimų, kurie yra didesni nei bendraamžių (IQ 130 ar didesnis), dėl individualių (asmenybės) ir aplinkos veiksnių (šeimos, mokyklos, bendraamžių ir t. t.). Nerealizuoti gabumai – tai mokinio galimybių ir jo pasiekimų neatitikimas. Daugelis gabių mokinių turi įgūdžių ir gebėjimų gana lengvai prisitaikyti prie juos supančios edukacinės ir socialinės aplinkos, tačiau dalis gali turėti įvairių emocinių, elgesio ar prisitaikymo problemų ir jų gebėjimai dėl to gali būti nepastebėti. Išskirtiniai gebėjimai taip pat gali būti nepastebėti dėl mokinio fizinės, intelektinės ar mokymosi negalios, nepalankių aplinkos veiksnių (I. Grauslienė ir kt).</p> <p>Menki mokymosi pasiekimai yra pagrindinis veiksnys, trukdantis atpažinti gabumus. Atpažinti sunkiau ir dėl to, kad šie mokiniai dažnai slepia savo gabumus specialiai arba nepasinaudoja jais dėl nuo jų nepriklausančių veiksnių, tokių kaip specifiniai mokymosi sutrikimai ar nuobodulys dėl netinkamų užduočių. Dažnai mokiniai neatpažįstami kaip gabūs, jeigu gyvena kultūrinių mažumų ir žemo ekonominio statuso grupėse. Kai savo gebėjimų neišnaudojantys gabūs mokiniai atpažįstami, jie gali pasiekti pakankamai gerų mokymosi rezultatų.</p>
<p align="center">DALYVAVIMO UGDYMO PROCESE GALIMYBĖS, SUNKUMAI IR INDIVIDUALŪS UGDYMOSI POREIKIAI</p>
<p align="center">Besimokantys ne gimtąja kalba arba gyvenantys kitoje kultūrinėje/kalbinėje aplinkoje</p>
<p>Ankstyvas vaikų kalbos raidos sunkumų identifikavimas bei jų poreikius atitinkantis kalbos ugdymas padeda sumažinti psichologinį diskomfortą ir gali būti viena svarbiausių mokymosi sunkumų prevencijos priemonių. Svarbiausia šiems mokiniams sudaryti sąlygas plėtoti jų individualius poreikius ir galias atitinkančią komunikavimo kompetenciją, kad daugiakalbystė taptų veiksmu, darančiu teigiamą įtaką vaiko kalbos raidai ir natūraliai plėtojančiu jo pasaulio sampratą. Dvikalbystės ir daugiakalbystės atvejais ugdymosi sėkmės tikimybė didėja, kai mokant kitų kalbų išlaikoma ir ugdoma vaiko pirmoji kalba, puoselėjamos kultūros tradicijos ir vertybės.</p> <p>Daugiakalbių vaikų dalyvavimo ugdymo procese sunkumai dažniausiai susiję su nepakankamu valstybinės kalbos mokėjimo lygiu, nepakankamai tiksliai jų specialiųjų ugdymosi poreikių atpažinimu, įvertinimu, nepakankamu mokytojų ir specialistų pasirengimu teikti mokomąją paramą (angl. scaffolding) ir dirbti komandose (coteaching), nepakankamai veiksminga švietimo įstaigų Vaiko gerovės komisijų veikla, rengiant individualius ugdymo pagalbos planus.</p>

Tikslus kalbos ir kalbėjimo sutrikimų bei sunkumų diferencijavimas svarbus numatant komunikavimo kompetencijos ugdymo strategijas, mokymosi paramos ir pagalbos mokiniui būdus, kryptingai parenkant poreikius atitinkančias ugdymo priemones.
Sulėtėjusi raida
<p>Mokinių gebėjimai gali būti labai individualūs ir skirtingi, priklausomai nuo to, kuriose ir kelyse raidos srityse ir kiek raida yra sulėtėjusi. Dažnai tokių mokinių gebėjimai atitinka keleriais metais jaunesnių įprastos raidos vaikų gebėjimų lygį. Mokiniai gali trumpam sukaupti dėmesį ties juos dominančia veikla, linkę rinktis žaidybinę veiklą. Gali pasakyti pagrindines savo emocijas (esu linksmas, piktas, liūdnas, bijau). Gali suprasti konkrečias vienos dalies instrukcijas, pavieniais žodžiais ar trumpais sakiniais nusakyti savo patirtį, įvardinti artimiausios aplinkos daiktus. Naudodamiesi veikimo pavyzdžiu, gali bandyti atlikti nesudėtingas užduotis. Vyrauja išorinė motyvacija.</p> <p>Šiems mokiniams gali lėčiau formuotis komunikavimo, pažinimo, socialinė ir emocinė kompetencijos. Mokiniui sunku sukaupti ir išlaikyti dėmesį atliekant mokyklines užduotis, suprasti kitų kalbą ir pačiam žodžiu reikšti mintis, palaikyti pozityvius santykius su bendraamžiais ir suaugusiais, savarankiškai dalyvauti ugdymo veikloje. Gali būti sunku suvokti logines veiksmų sekas, nustatyti priežasties ir pasekmės ryšius, teisingai vartoti laiko sąvokas, nusakyti daikto padėtį erdvėje kito daikto atžvilgiu. Nepakankamai susiformavusios apibendrinamosios sąvokos. Nepakankami kalbos garsų analizės ir sintezės gebėjimai, fonologinės sekos suvokimas, reikalingi sėkmingai formuotis skaitymo ir rašymo įgūdžiams. Neišlavėjusi akies–rankos koordinacija. Vietoje mokyklinių užduočių mokinys linkęs rinktis žaidybinę veiklą. Dėl vaiko amžiaus neatitinkančios raidos ir per sudėtingos mokymosi veiklos dažniau nuvargstama, atsiranda irzlumas ar netinkamas elgesys. Gali pradėti formuotis neadekvatus (dažniau – per žemas) savęs vertinimas. Aukštesnėse klasėse, priklausomai nuo sulėtėjusios raidos ypatybių ir teikiamos pagalbos efektyvumo, mokymosi sunkumai gali išnykti arba virsti elgesio ar kitais sutrikimais.</p>
Sveikatos problemos
Dalyvavimo ugdymosi procese sunkumai gali būti laikini, jie priklauso nuo sveikatos būklės, pajėgumo įsitraukti į ugdymosi procesus, susiję su negalėjimu mokytis sergant, o asmens specialieji ugdymosi poreikiai tenkinami suteikiant atitinkamą psichologinę, socialinę pedagoginę, specialiąją pedagoginę ir / ar specialiąją pagalbą.
Nepalankūs aplinkos veiksniai

<p>Gebėjimai ir sunkumai – individualūs, nes labiau priklauso nuo nepalankių aplinkos veiksnių pasireiškimo laiko ir stiprumo, nei nuo įgimtų mokinio gebėjimų. Pirmaisiais mokymosi metais (pradinis ugdymas) mokinio galimybės dalyvauti ugdymo procese panašios į mokinių, patiriančių mokymosi sunkumų dėl sulėtėjusios raidos, galimybes. Sušvelninus ar pašalinus nepalankių aplinkos veiksnių įtaką, mokiniui neliktų kliūčių dalyvauti ugdymo procese.</p> <p>Nepatenkinus psichosocialinės raidos poreikių (neužtikrinus saugumo, socialinio palaikymo, paskatinimo, neatliepus prieraišumo, meilės, pripažinimo ir kt. poreikių) sulėtėja pažintinė vaiko raida (pvz., mąstymas, suvokimas, kalba, atmintis ir kt.), atsiranda mokymosi sunkumų, nesusiformuoja ar sumažėja mokymosi motyvacija.</p>
<p style="text-align: center;">Emocinės krizės</p>
<p>Emocinė krizė gali apriboti asmens galimybes išnaudoti savo gebėjimus mokantis. Sunkumai – laikini, todėl asmens specialieji ugdymosi poreikiai gali būti patenkinti laiku suteikiant atitinkamą psichologinę, socialinę pedagoginę, specialiąją pedagoginę pagalbą. Laiku nesuteikta emocinė parama, ilgesnį laiką užsitęsęs, stipresnis nerimas gali ne tik išvarginti emociškai, bet ir pasireikšti fiziniais simptomais, trukdyti kasdieniam gyvenimui ir ugdymuisi.</p>
<p style="text-align: center;">Nerealizuoti ypatingi gabumai</p>
<p>Specialiųjų ugdymosi poreikių dėl nerealizuotų ypatingų gabumų turintis mokinytis turi galimybę įgyti bendrosiose programose numatytas kompetencijas. Labai svarbu yra kuo anksčiau pastebėti ir atpažinti ypatingus, neatsiskleidusius mokinio gabumus ir pašalinti vidinius ir išorinius barjerus, trukdančius išnaudoti turimą potencialą.</p> <p>Mokymosi sunkumų dėl ypatingų nerealizuotų gabumų atsiranda dėl įvairių priežasčių, veikiančių mokinį. Gabumų nerealizavimo priežastys gali būti individualūs veiksniai: <i>nuobodulys</i> (jei mokymo programa nėra pakankamai sudėtinga ir įdomi, jei jiems pateikiamos užduotys yra pernelyg paprastos ar joms atlikti skiriama per daug laiko); <i>atkaklumo stoka ir neigiamas savo akademinių gebėjimų vertinimas</i> (atlikdami nesudėtingas, lengvai įveikiamas užduotis, neįpranta ilgesnį laiką sutelkti dėmesio, dėl greito mąstymo gali neišsąmoninti mokymosi procesą, susidūrę su iššūkiu ima nebepasitikėti savo galimybėmis, gali greitai mesti pradėtą darbą, jei tik iškyla sunkumų, gali nelabai stengtis arba net nebandyti jos atlikti); <i>disfunkcinis perfekcionizmas</i> (siekis viską atlikti tobulai ilgainiui ima kelti didžiulę vidinę įtampą, kadangi jie bijo padaryti bet kokią klaidą); <i>vyraujantis vaizdinis ir erdvinis (holistinis) mokymosi stilius</i> (mokiniai mąsto abstrakčiai, holistiškai, „vaizdais“. Jiems svarbu pamatyti „didesnį paveikslą“, visumą. Tačiau gali būti sunku nuosekliai mokytis ir žodžiais paversti vaizdus pamokose, kuriose dažniausiai naudojamas girdimasis ir nuoseklusis mokymosi stilius. Mokiniai gali greitai nusivilti ir atsitraukti, o tai gali sukelti menką savo gebėjimų vertinimą, lemti menkesnius pasiekimus ir norą prieštarauti); <i>priverstinio pasirinkimo dilema</i> (mokinytis turi pasirinkti, ar būti</p>

gabiam, ar būti priimtam bendraamžių); *dvejopai išskirtiniai mokiniai* (gabūs mokiniai, kurie taip pat turi sensorinių (regos, klausos), fizinių (judesio ir padėties), autizmo spektro, elgesio ir (ar) emocijų, aktyvumo ir (ar) dėmesio, mokymosi ar kitų sutrikimų, silpninančių ir / ar slepiančių aukštą potencialą). **Aplinkos veiksniai:** *mokytojų ir tėvų lūkesčiai* (tiek pernelyg dideli, tiek pernelyg maži); *kultūriniai skirtumai* (viena kultūra vertina bendradarbiavimą, nepriklausomybę, iniciatyvumą, problemų sprendimo gebėjimus ir lyderystę, kitos – nuolankumą ir konformizmą, dar kitos pabrėžia individualizmą); *dvikalbystė ir daugiakalbystė* (yra mokinių, kurių išskirtiniai gebėjimai neatsiskleidžia tik todėl, kad jie yra ugdomi ne savo gimtąja kalba); *skurdas ir žemas socioekonominis statusas* (skurdas gerokai apriboja galimybes pasiekti reikiamus išteklius – finansinius, emocinius, intelektualinius ir fizinius).

Nors šie veiksniai pristatomi atskirai, dažnai veikia kartu. Jų skirstymas į individualius ir aplinkos yra labai sąlyginis, kadangi individualiems veiksniams didelę įtaką daro mokinį supanti aplinka, iš kitos pusės – pats mokiny, jo elgesys gali veikti aplinką.

KOMPETENCIJŲ ĮGIJIMO STRATEGIJOS IR UGDYMOSI REKOMENDACIJOS

Bendros rekomendacijos

Ugdymo organizavimas ir ugdymo turinio pritaikymas, vadovaujantis įtraukiojo ugdymo principais:

- ✓ mokymo(si) tikslai nukreipti atskleisti individualias mokinio galias;
- ✓ ugdymo turinys pritaikomas atsižvelgiant į mokymo(si) paramą ir teikiamą švietimo pagalbą, padedančią įveikti mokymosi kliūtis;
- ✓ naujai pateikiama informacija siejama su turimomis žiniomis ir mokinio individualia praktine patirtimi;
- ✓ mokymosi(si) metodai, būdai ir priemonės parenkami atsižvelgiant į mokymosi stilių įvairovę, individualią mokinio pažintinę raidą ir ugdymosi poreikius, įprastinius ugdymosi metodus ir būdus derinant su alternatyviais.

Ugdymo planas pritaikomas parengiant Individualų ugdymo planą, kurio sudėtinė dalis yra pagalbos mokiniui planas, jame numatant BP turinio pritaikymo tikslus, pagalbą ir paslaugas ugdymo procese, kitų specialistų teikiamą pagalbą, didinančią ugdymo veiksmingumą, pasiekimų ir pažangos vertinimo strategijas ir kt.

Ugdymosi poreikių tenkinimas grindžiamas šiais principais:

- ✓ orientacijos į mokinį ir jo gerovę – sprendimai priimami siekiant užtikrinti mokinio interesus ir tinkamą pagalbą, patenkinančią konkrečius individualius poreikius, o ne mokinio poreikiai derinami prie turimų paslaugų;
- ✓ universalumo – bet kuris specialistas, dirbantis su mokiniu, tėvais (globėjais, rūpintojais), pastebi tam tikrus nerimą keliančius veiksniai / požymius;

- ✓ subsidarumo – pagalba pirmiausia teikiama ten, kur yra mokinys, kiekvienas su mokiniu dirbantis specialistas stengiasi mokiniui padėti pagal savo kompetenciją;
- ✓ pasidalintos atsakomybės – visi su mokiniu ir jo šeima dirbantys specialistai turi bendrą atsakomybę už laiku teikiamą, tinkamą bei kokybišką pagalbą mokiniams ir jų šeimoms;
- ✓ komandinio darbo – dauguma mokinių patiriamų problemų yra kompleksinės, todėl ir teikiama pagalba apima įvairias pagalbos rūšis, skirtingų sričių paslaugas ir galimybes;
- ✓ pagalbos savalaikiškumo – mokinys turi laiku gauti tinkamą pagalbą;
- ✓ pagalbos pagrįstumo – priimami sprendimai pagrįsti duomenimis, kurie gauti nuolat įvertinant mokinio ugdymosi poreikius ir, jei reikia, koreguojant teikiamą pagalbą.

Šios grupės mokiniai dažniausiai ugdomi pagal Bendrąsias programas, teikiant jiems švietimo pagalbą, kurios poreikį įvertina ir rekomenduoja Pedagoginė psichologinė tarnyba. Jei Pedagoginėje psichologinėje tarnyboje įvertinti mokymosi sunkumai pasireiškia kartu su negalėmis ar sutrikimais, Bendrosios programos gali būti pritaikomos arba individualizuojamos.

Besimokantys ne gimtąja kalba arba gyvenantys kitoje kultūrinėje / kalbinėje aplinkoje

- ✓ Ugdymo turinio ir metodų pritaikymas: mažinamos / ribojamos pateikiamos kalbinės informacijos apimtys,
- ✓ ugdomos *pažinimo, socialinė emocinė ir sveikos gyvensenos, kultūrinė ir kūrybinė kompetencijos*, kuo daugiau informacijos pateikiant vizualiais ir kinesteziniais būdais, naudojant daug įvairių vaizdinių priemonių, daromos pauzės pateikiant naują kalbinę informaciją, kad mokinys (-ė) turėtų laiko informacijai suprasti, raštu pateiktas užduotis perskaitant ar įgarsinant ir pan.
ugdant *komunikavimo* kompetenciją;
- ✓ intensyviai plėtojamas mokinio naujai mokomos kalbos supratimas (pasyvus žodynas), leksika (aktyvus žodynas), kalbos gramatinės sandaros supratimas, lavinant kalbėjimo ir tekstų kūrimo kalbinius gebėjimus;
- ✓ derinama mokytojo teikiama mokomoji parama (angl. scaffolding) su kitų specialistų ar mokytojų parama(coteaching);
- ✓ atsižvelgiant į mokinio amžiui taikomas normas trumpinamos tekstų skaitymo, analizavimo ir suvokimo užduotys;
- ✓ mažinama teksto kūrimo užduočių apimtis;

- ✓ klausymo gebėjimų ir teksto analizės įgūdžių ugdymui naudojamos informacinės technologijos;
- ✓ viešo kalbėjimo užduotis atliekama mokiniui įprastoje, psichologinės įtampos nekeliančioje aplinkoje;
- ✓ skiriama daugiau laiko kalbinėms užduotims atlikti.
- ✓ Mokyti ir skatinti klausti, jei nesupranta nurodymų, paaiškinimų, instrukcijų.

Sulėtėjusi raida

- ✓ Kelti trumpalaikius ir konkrečius ugdymo tikslus, pritaikyti mokomąją medžiagą, mokymo metodus ir būdus prie mokinio galimybių.
- ✓ Užtikrinti ugdymo nuoseklumą ir tęstinumą, remtis mokinio individualia pažanga ir atsižvelgti į jo gabumus ir stiprybes.
- ✓ Kurti palaikantį, padrašinantį santykį su mokiniu.
- ✓ Pastebėti mokinio gebėjimus ir jais remtis ugdymo procese.
- ✓ Parinkti tinkamą darbo vietą klasėje (kiek įmanoma apriboti pašalinius aplinkos dirgiklius, ant suolo palikti tik pamokai reikalingas priemones).
- ✓ Supažindinti ir skatinti laikytis elgesio klasėje taisyklių.
- ✓ Rasti dermę tarp mokymosi, kaip žaidimo ir mokymosi, kaip pareigos, mokymosi procesą pajvairinti žaidybiniais elementais, kaitalioti daugiau pastangų reikalaujančią mokomąją veiklą su tikslingai parinktu žaidimu.
- ✓ Lavinti dėmesį (spalvinimas, taškų sujungimas, mozaikos). Kartu lavėja smulkioji motorika, akies – rankos koordinacija.
- ✓ Sudėtingesnes užduotis, instrukcijas skaidyti dalimis. Atliktą darbo dalį įvertinti ir toliau skirti kitą darbo dalį. Taip būtų galima išvengti darbo viduryje atsirandančių klaidų, kurios trukdytų teisingai atlikti visą užduotį, o mokinys būtų paskatintas atlikdamas keletą mažesnių užduočių, nei vieną didelę ir sudėtingą.
- ✓ Renkantis vaizdinę medžiagą, pirmenybę teikti realioms daiktams, mokomiesiems filmams, vėliau – paveikslėliams, schemoms.
- ✓ Daugiau laiko skirti paruošiamosioms rašymo, skaitymo, skaičiavimo užduotims.
- ✓ Mokyti teisingai / tinkamai laikyti rašymo priemonę, žirkles, kitus mokymo procese naudojamus įrankius.
- ✓ Lavinti garsinės analizės ir sintezės įgūdžius (sakinyš-žodis-skiemu-garsas, garsas-skiemu-žodis-sakinys).
- ✓ Turtinti aktyvųjų ir pasyvųjų žodyną (žodžiai, reiškiantys daiktą, veiksmą, ypatybę, apibendrinantys žodžiai ir kt.).
- ✓ Skatinti stebėti ir analizuoti artimiausią aplinką, nustatyti priežasties ir pasekmės ryšius.

✓ Formuoti erdvės ir laiko vaizdinius.
Sveikatos problemos
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Organizuoti ugdymą užtikrinant prieinamumą ir galimybę šalinti akademinį atsilikimą. ✓ Pritaikyti ugdymo turinį, metodus ir priemones, remiantis individualiais vaiko pajėgumais. ✓ Glaudžiai bendradarbiauti su mokinio tėvais, laikytis gydytojų rekomendacijų.
Nepalankūs aplinkos veiksniai
<p>Mokymosi sunkumus, kylančius dėl nepalankių aplinkos veiksnių, galėtų padėti įveikti laiku taikomos veiksmingos pagalbos priemonės ir nuolatinis jų poveikio analizavimas.</p> <p>Ugdymo procese:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ planuoti ir prireikus koreguoti ugdymo turinį, pasitelkiant švietimo pagalbos specialistus ir atsižvelgiant į vaiko ugdymosi pagalbos poreikius; ✓ išnaudoti visas ugdymo plano galimybes (pamokas, konsultacijas, dalyko papildomas pamokas, klasę dalinant į mažesnes grupes); ✓ reguliariai teikti mokiniui grįžtamąjį ryšį apie jo mokymąsi ir elgesį; ✓ stiprinti motyvaciją; ✓ teikiant pagalbą vaikui įtraukti tėvus (globėjus, rūpintojus); <p>Pasireiškus kitiems sunkumams mokytojas gali:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ pašalinti šalutinę, nereikšmingą informaciją, palikdamas tik pagrindinę, svarbiausią mokymosi medžiagą; ✓ didesnės apimties mokymo turinį suskaidyti į mažesnes dalis; kiekvienos dalies pabaigoje pateikti klausimus, užduotis, kad mokinys sutelktų dėmesį į užduoties esmę; ✓ ilgesnes instrukcijas suskaidyti į keletą pakopų ir pateikti jas mokiniui prieš kiekvieną užduoties dalį; ✓ atliekant užduotis, atlikti tarpinius vertinimus ir pastebėjimus; ✓ padrąsinti, pagirti, apdovanoti mokinį; ✓ socialinių įgūdžių ugdymui taikyti situacinius žaidimus, nagrinėjančius ir imituojančius įvairias socialines situacijas ir bendravimo būdus.

Nepalankūs aplinkos veiksniai gali būti sulėtėjusios vaiko raidos priežastimi. Rekomendacijas dėl pradinio ugdymo koncentro mokinių, patiriančių mokymosi sunkumų dėl sulėtėjusios raidos ugdymo, žiūrėkite „Mokymosi sunkumų dėl sulėtėjusios raidos“ dalyje.

Emocinės krizės

Pedagogų emocinės paramos ir pagalbos vaikui strategijos:

- ✓ Kalbėdamiesi būkite nuoširdūs, primygtinai nieko nereikalaukite, dėmesingai išklausykite.
- ✓ Leiskite vaikui pasakoti laisvai ne tai, kas jus domina, o tai, ką jis pats nori pasakyti.
- ✓ Pasistenkite atsakyti į visus vaiko klausimus, o jei atsakymų nežinote, pripažinkite tai ir įsipareigokite padėti rasti atsakymus.
- ✓ Neapgaudinėkite, nenutylėkite ir nemeluokite vaikui, norėdami jį apsaugoti, nes tai supratęs, jis pasijus apgautas ir išduotas.
- ✓ Nuraminkite vaiką įsipareigodami būti šalia tol, kol jam reikės, ir tesėkite šį pažadą.
- ✓ Paaiškinkite vaikui, kad jis nekaltas dėl to, kas įvyko (išskyrus atvejus, kai tai nutiko dėl tikslingo vaiko veikimo ar neveikimo).
- ✓ Pasidalinkite su vaiku savo emocijomis, kaip jaučiatės jūs.
- ✓ Informuokite vaiką, jei suprantate, kad apie krizę turėsite informuoti kitus asmenis.
- ✓ Pasidomėkite, ar vaikui teikiama reikalinga psichologinė ar kita švietimo pagalba.
- ✓ Suteikę emocinę paramą padėkite vaikui kuo greičiau grįžti prie ankstesnės veiklos, gyvenimo būdo ir dienotvarkės.
- ✓ Jei krizės ar psichologinės traumos laikotarpiu vaikui suteikiama artimųjų, jam svarbių asmenų pagalba, parodoma empatija, atjauta ir meilė, jis sėkmingai įveikia emocinę krizę ir gali susidoroti su psichologinių traumų pasekmėmis.

Nerealizuoti ypatingi gebėjimai

- ✓ Taikyti mokymosi tyrinėjant, eksperimentuojant, atrandant ir išrandant, kuriant, bendraujant ir bendradarbiaujant strategijas.
- ✓ Ugdyti metakognityvinius mokinių gebėjimus (tinkamų mokymosi strategijų pasirinkimas, veiklos rezultatų numatymas, savireguliacijos strategijų taikymas periodiškai įsivertinant mokymąsi).
- ✓ Užtikrinti ugdymo nuoseklumą ir tęstinumą, remtis mokinio individualia pažanga ir atsižvelgti į jo gabumus ir stiprybes.
- ✓ Skatinti mokinį išsikelti sau ugdymosi tikslus ar juos kelti kartu su mokiniu. Taip mokinys jaus didesnę atsakomybę siekti užsibrėžtų tikslų.

- ✓ Suteikti galimybę rinktis užduotis, veiklas ir jų atlikimo būdus.
- ✓ Sukurti iššūkių, kurie skatintų mokinį realizuoti stiprybes.
- ✓ Padėti mokiniui įveikti atotrūkį tarp bendrosiose programose numatytų ir mokinio turimų žinių, įgūdžių ir gebėjimų ir jų panaudojimo veikloje.
- ✓ Pateikti realių asmenybių gyvenimo pavyzdžių, diskutuoti apie skirtingas kultūras, skirtingus požiūrius į ypatingų gebėjimų raišką.
- ✓ Palaikyti mokinį ir išsakyti pasitikėjimą jo gebėjimais.
- ✓ Suteikti laiko ir galimybių mokiniui atskleisti savo gabumus, būti su gabiais bendraamžiais.
- ✓ Paskatinti konsultuotis dėl profesijos pasirinkimo.

UGDYMOSI PASIEKIMŲ VERTINIMO YPATUMAI

Mokykloje susitariama, kokiais aspektais bus pritaikomas ugdymo turinys (ko sieks ir mokysis mokinsys, kaip bus mokoma(si), kokie bus mokinio mokymosi pasiekimų vertinimo ir pa(si)tikrinimo būdai, kokiomis mokymo(si) priemonėmis bus naudojamosi). Mokinių mokymosi pažanga ir pasiekimai vertinami pagal pagalbos mokiniui ir /ar individualiame ugdymo plane numatytus individualios pažangos keliamus tikslus, kurie yra suderinti su Bendrosiose programose numatytais pasiekimų lygiais, aptarus su mokiniu, jo tėvais (globėjais, rūpintojais), švietimo pagalbą teikiančiais specialistais.

Mokymosi pasiekimų vertinimą tikslinga nukreipti ne į asmenybės, o į ugdymosi pažangos vertinimą: laiku suteikiant grįžtamąjį ryšį, parodant tobulėjimo galimybes, suteikiant reikiamą pagalbą ir skatinant pozityvų požiūrį į mokymąsi.

Labai svarbus ir vertingas yra *individualios mokinio pažangos stebėjimas*, kurio metu paaiškėja: 1) ar mokinio įgytų kompetencijų lygis optimalus ir atitinka jam keliamus tikslus ir jo individualias galias, siekius bei patirtį, 2) ar mokinsys nuolat ir nuosekliai išmoka naujų, sudėtingesnių dalykų, įgyja naujų gebėjimų, tvirtesnių vertybinių nuostatų, 3) kokiais būdais skatinti mokinio savistabą, atkaklumą, savo veiklos / mokymosi į(si)vertinimą ir tobulinimą. Individualios mokinio pažangos vertinime dalyvauja pats mokinsys, mokinio tėvai (globėjai, rūpintojai), ugdantys mokytojai ir švietimo pagalbos specialistai.

Pradinio ugdymo pakopoje taikomas ideografinis vertinimo metodas, o pagrindiniame ir viduriniame ugdyme mokinio pasiekimai vertinami pažymiais. Sulėtėjusios raidos atveju, esant poreikiui, svarstyti galimybę pakartoti ir įtvirtinti praeitos klasės kursą.

BENDRADARBIAVIMAS

Pagrindinė mokytojo užduotis, bendraujant su tėvais – imtis iniciatyvos padedant jiems suprasti, nuo ko priklauso mokinio mokymosi sėkmė. Pagrindinė mokytojo užduotis, bendraujant su kitais mokytojais ir specialistais – suderinti keliamus tikslus, specialistų teikiamos pagalbos būdus ir formas. Labai svarbu su pačiu mokiniu aptarti jo ugdymosi perspektyvą, išsikelti tikslus, numatyti, kaip jų bus siekiama. Bendradarbiavimas tarp mokytojo, specialistų, kitų mokytojų, mokinio ir jo tėvų tampa veiksmingas, kai bendraujant aptriami visų lūkesčiai, įvertinami ir tenkinami ugdymosi poreikiai, susitariama dėl vieningų reikalavimų ir laukiamų rezultatų.

Kuo anksčiau nustatomi mokymosi sunkumai ir pradedama spręsti iškilusi problema, tuo labiau tikėtina mokinio sėkmė ir mažesni neigiami padariniai jo raidai ir pasiekimams. Pirminį mokinio mokymosi sunkumų įvertinimą atlieka mokyklos Vaiko gerovės komisija. Jeigu komisija nusprendžia, kad mokiniui reikalinga psichologo, socialinio pedagogo, logopedo pagalba, ji gali būti teikiama. Jeigu mokiniui reikalingi Bendrųjų programų keitimai, specialiojo pedagogo, mokytojo padėjėjo pagalba ar mokinys turi dokumentais patvirtintų negalių ar sutrikimų, mokyklos Vaiko gerovės komisija kreipiasi į Pedagoginę psichologinę tarnybą dėl specialiųjų ugdymosi poreikių nustatymo ir švietimo pagalbos teikimo. Ankstyvasis ugdymosi poreikių atpažinimas bei jų tenkinimas gali užtikrinti specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių ugdymosi veiksmingumą, iškritimo iš mokyklos ir kitų su mokymosi sunkumais susijusių problemų prevenciją.

Naudingos nuorodos:

1. <https://smsm.lrv.lt/web/lt/smm-svietimas/svietimas-pradinis-ugdymas/ugdymo-planai>
2. <https://www.mokykla2030.lt/kompetenciju-ir-vaiko-raidos-aprasai/>
3. www.gabiuvaikuakademija.lt – Gabių vaikų akademija
4. www.nmakademija.lt – Nacionalinė moksleivių akademija
5. www.gvu.lt – gabių vaikų ugdymo portalas

Literatūra:

1. LR Švietimo Įstatymo Nr. I-1489 68 straipsnio pakeitimo įstatymas
2. LR Vyriausybės programa, patvirtinta LR Seimo 2020 m. gruodžio 11 d. nutarimu Nr. XIV-72, XIV-72 „Dėl Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“

3. Bendrųjų programų atnaujinimo gairės, patvirtintos LR švietimo, mokslo ir sporto ministro 2019 m. lapkričio 18 d. įsakymu Nr. V-1317 „Dėl Bendrųjų programų atnaujinimo gairių patvirtinimo“.
4. Buzaitytė-Kašalynienė, J., Gasparavičiūtė, D. D., Gudžinskienė, V., Radvilė, A. (2018). *Ugdymosi poreikių, kylančių dėl nepalankių aplinkos veiksnių, atpažinimo kriterijai ir rekomendacijos dėl individualios pagalbos mokiniams, turintiems ugdymosi poreikių dėl nepalankių aplinkos veiksnių*. Kaunas. Prieiga per internetą: <https://sodas.ugdome.lt/metodiniai-dokumentai/perziura/8350> [žiūrėta 2022-02-21]
5. Grauslienė, I., Labanienė, K., Lazdauskas, T. Gabūs ir talentingi vaikai: samprata, ypatumai ir atpažinimas. Prieiga per internetą: <https://sodas.ugdome.lt/metodiniai-dokumentai/perziura/13551> [žiūrėta 2022-02-18]
6. Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir jų specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos aprašas 2011 m. liepos 13 d. Nr. V-1265/V-685/A1-317.